

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СКРИПАЛЯ-ПОЧАТКІВЦЯ ДОШКІЛЬНОГО Й МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

METHODS OF FORMATION OF THE MOTIVATION OF TRAINING BEGINNER VIOLINISTS OF PRE-SCHOOL AND JUNIOR SCHOOL AGE

У статті розглянуто зміст понять «мотивація» та «мотив», висвітлено сучасні погляди на роль мотивації в навчанні; визначено мотиваційні стратегії, які сприяють інтенсивному засвоєнню інструментальних знань, умінь і навичок; розглянуто типи мотивації учіння й описані методи формування мотивації самовизначеного учіння; визначено умови зростання мотивації на початковому етапі інструментального навчання учнів дошкільного та молодшого шкільного віку; розкритий зміст методів формування та підвищення мотивації навчання скрипалів-початківців і запропонована класифікація цих методів.

Ключові слова: мотивація, мотив, скрипаль-початківець, інструментальне навчання, методи формування мотивації.

В статье рассмотрено содержание понятий «мотивация» и «мотив», освещены современные взгляды на роль мотивации в обучении; определены мотивационные стратегии, способствующие интенсивному усвоению инструментальных знаний, умений и навыков; рассмотрены типы мотивации учения и описаны методы формирования мотивации самоопределённого учения; определены условия роста мотивации на начальном этапе инструментального обучения учащихся дошкольного и младшего школьного возраста; раскрыто содержание методов формирования и повышения мотивации обучения начинающих скрипачей и предложена классификация этих методов.

Ключевые слова: мотивация, мотив, начинающий скрипач, инструментальное обучение, методы формирования мотивации.

The content of the concepts of "motivation" and "motive" is considered in the article; contemporary views on the role of motivation in education are highlighted; defined motivational strategies that contribute to the intensive learning of instrumental knowledge, skills and abilities; the types of motivation of learning are described and the methods of forming the motivation of self-identified learning are described; the conditions for the growth of motivation at the initial stage of instrumental training of pupils of pre-school and junior school age are determined; the content of methods for forming and enhancing the motivation of training beginner violinist is revealed and the classification of these methods is proposed.

Key words: motivation, motive, the beginner violinist, instrumental training, methods for forming the motivation of training.

УДК 373.3.016:787.1

Буханевич В.В.,
викладач кафедри інструментального й оркестрового виконавства
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми. Успішне інтенсивне навчання гри на скрипці в цілому передбачає, з одного боку, методично й психологічно обґрунтовану організацію навчального процесу; навчальні посібники, що забезпечують на адекватному матеріалі засвоєння потрібних навичок і прийомів як невід'ємних засобів музичного спілкування; творчу атмосферу на заняттях, наближену до реальних умов сценічного музикування. З іншого боку, має бути присутня висока мотивація учнів; мікроклімат на заняттях, що сприяє формуванню відносин активної творчої співпраці між учителем і учнями та дає можливість використовувати психологічні резерви останніх. Отже, формування та підвищення мотивації до навчання є нагальною необхідністю інтенсивного навчання скрипалів-початківців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання мотивації висвітлювали у своїх працях Б. Братусь, І. Васильєв, Ф. Василюк, Л. Виготський, С. Занюк, Б. Зейгарник, В. Іваніков, О. Леонт'єв, Д. Леонт'єв, С. Рубінштейн, П. Сімонов, Д. Узнадзе, Є. Ейдман та ін. Низка зарубіжних учених (Д. Маккеланд, А. Маслоу, К. Левін, Г. Олпорт, Е. Фромм, Дж. Келлі, Д. Фестингер, Ж. Нюттен, А. Бандура й ін.) також досліджували загальні підходи щодо мотивації та її формування. Питання мотивації навчання роз-

глядали М. Алексєєва, Ю. Бабанський, О. Барна, Б. Баєв, Л. Божович, Т. Війчук, М. Лук'янова, А. Маркова, В. Семинченко й ін. Формування мотивації інструментального навчання розглядали Е. Абдулін, П. Анісімов, А. Береза, Е. Волювач, В. Ражников, І. Пуриц, Д. Кірнарська, Л. Гаврильчик, К. Завалко, В. Дряпіка, Н. Міронова, Р. Тельчарова, Г. Щербакова, О. Юдіна й ін. На нашу думку, проблема формування мотивації початкового періоду навчання гри на скрипці потребує подальшого методичного опрацювання, адже вміння управляти мотивацією учня робить навчання більш інтенсивним, оскільки вивільняє енергію, витрачену на примус. У цьому разі з'являється можливість перевести її на освоєння нових знань і навичок, на творчість, роблячи процес навчання більш природним і цілісним.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність достатньої кількості досліджень, присвячених початковому етапу навчання скрипаля, проблема інтенсифікації цього етапу навчання розроблена мало. У статті ми розглянемо проблему формування мотивації як методичної засади інтенсивного навчання скрипалів-початківців.

Мета статті – розкриття методики формування та підвищення мотивації інтенсивного навчання скрипалів-початківців.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психології немає єдності у визначенні поняття «мотивація» (від лат. «*movere*» – «рухати»). Під цим поняттям розуміють таке:

- систему факторів або сукупність причин, які спрямовують людину до виконання певних дій;
- усвідомлене використання цілої системи збудників, які сприяють активізації діяльності;
- процес розгортання системи збудників, який безпосередньо розгортається в структурі відповідної діяльності [8, с. 32].

За визначенням Є. Ільїна, мотивація – динамічний процес формування мотиву (як основи вчинку) [11, с. 67]. С. Занюк вважає, що мотивація – це сукупність спонукаючих чинників, що визначають активність особистості, до яких належать потреби, стимули, ситуативні фактори, що детермінують поведінку людини [9, с. 4]. На думку дослідника, актуальна мотивація залежить від сили мотиву й інтенсивності ситуативних факторів. Тому мотив він розглядає як відносно стійкий атрибут особистості. Є. Патяєва визначає мотивацію як процес спонукання до дії, виділяючи дві базові парадигми розуміння мотивації: причинну (детерміністську) і парадигму свободи волі (самовизначення) [14, с. 290]. Т. Війчук розглядає мотивацію як «внутрішній стан особистості, що спонукає її до активності чи руху та скеровує поведінку в напрямку досягнення цілей» [4, с. 91]. На думку О. Рудницької, мотивація – система мотивів, що спонукають людину до конкретних форм діяльності й визначають спрямованість її активності [15, с. 98]. Поняття «мотивація» ми, погоджуючись з Є. Ільїним, будемо трактувати як динамічний процес формування мотиву (як основи вчинку).

Сутність поняття «мотив» також не має усталеності, оскільки є різні підходи до його визначення. Мотив може розглядатися як спонукання, як потреба, як намір, як ціль, як стан, як оцінювання, як емоції, як стійкі властивості особистості, як першопричина активності [8, с. 33]. На думку О. Леонтєва, мотивом діяльності можна назвати предмет потреби – матеріальний чи ідеальний, який чуттєво сприймається чи є тільки в уявленні, в уявному плані [13, с. 9]. Є. Ільїн визначає мотив як продукт процесу мотивації [11, с. 84]. На думку О. Рудницької, мотив – спонукальна причина дій і вчинків, основою яких є різноманітні потреби людини [15, с. 98]. Ми погоджуємося з останнім визначенням. У мотиві відбувається свідоме відображення майбутнього на підставі використання досвіду минулого. Це складне психологічне утворення, яке має вибудувати сам суб'єкт. Зовні формуються не мотиви, а мотиватори (і разом із ними – мотиваційна сфера особистості) [11, с. 83, 89]. Мотиватори (мотиваційні детермінанти) – психологічні фактори (утворення), які беруть участь у конкретному мотиваційному про-

цесі й зумовлюють прийняття людиною рішення, вони під час пояснення підстави дії й учинку стають аргументами прийнятого рішення. Є. Ільїн виділяє такі групи мотиваторів: моральний контроль (наявність моральних принципів), переваги (інтереси, схильності), зовнішня ситуація, власні можливості (знання, уміння, якості), власний стан у конкретний момент, умови досягнення мети (витрати зусиль і часу), наслідки своєї дії або вчинку. Мотивація може бути організована внутрішньо (зумовлена потребами особистості, мотиваторами, автоматизованими й імпульсивними («невмотивованими») діями і вчинками) і зовнішньо (зумовлена зовнішніми другосигнальними стимулами: інформування, інструктаж, стимулювання, інтердикція (заборона), імперативні й неімперативні прямі форми зовнішньої організації мотиваційного процесу, зовнішнє навіювання; маніпуляція, викликана привабливістю об'єкта) [11].

На думку О. Барної, мотивація навчання – це сукупність спонукань (інтересів, цінностей, орієнтацій, уявлень, ідеалів), що визначають активність дитини в опануванні навчальної дисципліни як систему факторів, що детермінують поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо), а також як процес формування мотивів, який являє собою пошук відповіді на запитання «чому?», «навіщо?», «заради чого?», «з якою метою?», «який сенс?», «що це дасть мені особисто?», «що це означатиме для моєї родини?» [1, с. 7]. Т. Війчук і Л. Роман розглядають мотивацію навчальної діяльності як «процес формування та закріплення в школярів позитивних мотивів навчальної діяльності», визначаючи головним завданням мотивації навчальної діяльності таку організацію навчання, яка сприяла б розкриттю внутрішнього мотиваційного потенціалу особистості учня (формування мотивів, стимулювання розвитку «самотивації») [4, с. 91]. Формування мотивації школярів на уроці проходить три етапи: 1) пробудження мотивації (на початковому етапі уроку використовуються мотиви попередніх досягнень, відносної незадоволеності, орієнтації на майбутню діяльність); 2) підкріплення та підсилення мотивації (пізнавальні та соціальні мотиви); 3) рефлексивно-оціночний етап (формування позитивної установки на подальше навчання). На думку М. Алексєєвої, «мотивація навчання – сукупність причин, що визначають різні прояви активності учнів». А. Маркова вважає, що мотивація навчання є «сферою поведінки, яка містить у собі мотиви, цілі, емоції та вміння вчитися» [8, с. 33].

Мотивації навчання є суто людським явищем, як зазначає К. Вілюнас, і виникають через дію соціального середовища людини; «вони можуть виникнути лише після ціленаправленого їхнього формування», причому «для того, щоб вплив педагога

став значущим, його потрібно поєднувати з певною емоцією, викликану тією чи іншою ситуацією». Мотивації, які стосуються тваринних потреб організму, виникають (особливо в дитинстві) автоматично через конкретні ситуації, оскільки корисне для тілесного здоров'я людини супроводжується задоволенням, а шкідливе – стражданням. Автор відмічає, що штучний емоційний відгук, який за допомогою образів намагається викликати вчитель для створення певної мотивації (мотиваційне опосередкування), завжди має меншу інтенсивність, ніж спонтанний, і виникає тоді, коли зачіпає певні цінності, наявні в дитини [12, с. 128–129].

Серед методів навчання, на думку Ю. Бабанського, можна виділити окремі групи методів стимулювання пізнавальної діяльності: методи формування пізнавальних інтересів (створення ситуації новизни, створення ситуації інтересу, створення ситуації успіху, пізнавальні ігри, аналіз життєвих ситуацій, навчальні дискусії й т. д.), стимулювання обов'язку та відповідальності (роз'яснення значимості навчання, пред'явлення вимог до навчання, заохочення та покарання й т. д.). Завдяки цим методам, з одного боку, стимулюється інтерес до навчальної діяльності, а з іншого – формуються стійкі якості особистості, що допоможуть досягти успіху.

Т. Бланк зазначає, що вчитель має формувати позитивну мотивацію навчання всіма можливими методами, приділяючи увагу вивченню мотиваційної сфери кожного учня, урахування інтереси й нахили учнів, спонукаючи їх до цілепокладання, створюючи здорове суперництво й умови для успішного навчання учня та його підтримки [8, с. 36].

Інтенсифікація навчання гри на скрипці неможлива без пробудження інтересу до предмета, тобто до музикування взагалі, до інструменту. Пробудження інтересу є першим поштовхом до інтенсивного навчання. Ш. Сузукі відмічає таке: якщо в дитини виникає інтерес до скрипки, вона робить великі успіхи за короткий проміжок часу, іноді перевершуючи будь-які очікування вчителя. Викликати інтерес дитини до предмета навчання – це і є кращий педагогічний метод, тому головне завдання батьків, якщо вони хочуть навчити чомусь дитину, – пробудити інтерес [17]. Інтерес на початковому етапі інструментального навчання учнів молодшого шкільного віку формується за допомогою різних методів, серед яких яскраве оформлення нотного матеріалу, створення ігрових ситуацій у процесі навчання, колективне музикування, використання креативного способу навчання музиці (імпровізація), організація пов'язаного з музичною діяльністю дозвілля учнів, використання засобів мультимедіа, зокрема комп'ютерів. Б. Скінер зазначає, що комп'ютер являє собою ідеальну навчальну машину. Справжня цінність комп'ютера зумовлена його можливостями внести «реальне

життя» (оперантну взаємодію) в процес навчання, щонайменше в схематичній формі. Однак його все ще зазвичай використовують як замітника живого вчителя, що викладає для аудиторії учнів. Комп'ютери можуть навчати найкращим чином, лише проводячи учня через *ретельно підготовлені* навчальні програми. Вони можуть ініціювати й суфлірувати поведінку, а також негайно видавати підкріплення. Також комп'ютери можуть відразу підводити учня до подальшого етапу курсу [16]. На жаль, у сучасній скрипковій педагогіці використання можливостей комп'ютерів у навчанні мінімальне. На нашу думку, це викликане відсутністю доступного програмного забезпечення для ідентифікації скрипкового звуку живого інструменту й відсутністю досвіду та негативним відношенням до використання електронних скрипок на початковому етапі навчання.

На думку Е. Волювач, процес мотивації органічно пов'язаний зі ставленням учня до навчання: «Усвідомлення мотивів навчання відбувається не автоматично, а в результаті активної освітньої діяльності, через набуття особистісних смислів, які безпосередньо залежать від соціальної значущості мотивації у формуванні гармонійної особистості учнів». Дослідниця зазначає, що мотивація – «дієвий спосіб управління особистістю, впливу на її потреби й бажання». Формування мотивації навчання молодших школярів на заняттях із музичного інструменту «забезпечується педагогічними принципами: активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів; діалогічної спрямованості у взаєминах викладача й учня; оцінювання праці учня без відмітки». Умовами формування мотивації інструментального навчання молодших школярів Е. Волювач вважає «використання методів залучення учня в активну навчально-пізнавальну діяльність, проблемно-розвиваючого навчання, групової та колективної навчальної діяльності». Рівень розвитку мотиваційної сфери особистості дітей у музичній освіті виступає особливим показником навчання, що інтегрує в собі музикальність, креативність, художньо-образне мислення, творчу уяву, ціннісні орієнтири, здатність до глибокого переживання естетичних почуттів, наявність смаку, інтересу до музичної й творчої діяльності [5].

На думку А. Берези, найбільш ґрунтовним і дієвим засобом мотивації до музичних занять на початковому етапі навчання виступає сама музика, ті прийоми й методи, які будуть продуктивно «включати» учня в активну навчальну діяльність, нарощуючи нові мотиваційні утворення», до яких автор відносить такі:

– формування позитивного ставлення учня до музики, яке починається з визначення наявного (природного) інтересу дитини до музики, а на цьому підґрунті – стимулювання його власних виконавських і творчих дій;

- розвиток музично-сенсорних здібностей у процесі різних видів музичної діяльності;
- освоєння музичної мови учнем у процесі музично-інструментального навчання;
- вирощування художньої свідомості учня (уяви, натхнення, інтуїції, емоційної культури, художнього смаку) як взаємопов'язаних і передуючих компонентів і підґрунтя для його виконавського розвитку;
- використання музично-педагогічного артистизму в роботі педагога з учнем [2, с. 81–82].

На думку І. Пурица, надійна мотивація до музичних занять може зростати лише на базі професійно гнучкої й творчої атмосфери навчання, в якій фігурують три головні методичні принципи роботи з дітьми, так звані три «з»: зацікавлення (емоційна реакція на звукову інформацію, інтерес до інструмента, до спілкування з педагогом і т. д.), захоплення (спрямоване на активізацію діяльності та розвиток музичних здібностей учня, «втягування» учня у щоденні вправлення в доступній і цікавій формі) і задоволення (позитивне ставлення до занять, усвідомлення своєї значущості, задоволення своїми результатами). Для втілення описаних принципів І. Пуриц рекомендує такі методи роботи: створити відповідну атмосферу довіри, стимулювати творчу ініціативу учня в різних формах діяльності (складання музики, імпровізація, підбір на слух і т. д.), застосовувати ігрові форми навчання (6–7 років), стимулювати самолюбство учня для активізації робочого тону, підтримувати гідним оцінюванням зусилля учня, використовувати колективні заняття учнів (3–4 особи), використовувати позакласні форми роботи, підтримувати контакт із батьками, дбати про зручність і відповідний рівень учнівського інструменту. Автор визначає як несумісні з формуванням мотивації до навчання авторитарні методи роботи, педагогічну байдужість, форсоване навчання, приниження учня, неякісний інструмент і невідповідні умови навчання [2].

Одним із засобів підвищення мотивації до навчання можна назвати використання сугестивних чинників для створення психологічного стану впевненості у власних силах. Яскравий приклад застосування цього прийому можна знайти в педагогічній діяльності П. Столярського, який навіював маленькому учневі високу думку про його виключну талановитість, про наявність у нього всіх даних для майбутньої професійної діяльності на світовому рівні [9]. Відомий його вислів про маленьких учнів свого класу: «Це звичайна геніальна дитина!». Схоже висловлювання ми знаходимо в С. Рахманінова: «Три речі необхідні артисту: похвала, похвала і ще раз похвала». На думку Г. Гінсбурга, «заохочення – найкращий засіб навчання... Шукайте гарне, зачепившись за нього, будуйте свою роботу з учнем, допомагаючи

(якщо можна, непомітно) позбавлятися своїх недоліків» [7, с. 116].

Про важливість міжособистісного спілкування викладача й учня як психолого-педагогічної основи мотивації говорить Л. Гаврильчик. Дослідниця розглядає мотивацію у вигляді континууму, що складається з внутрішньої (особисті смаки, уподобання, переконання, бажання й т. п., які названі базисом) і зовнішньої мотивації (створення стимулів під конкретний випадок – заохочення, похвала, «правильна» критика), підкреслюючи важливість самовдосконалення педагога. Це зумовлюється вирішальним впливом факторів «другорядного плану»: 7% інформації, що стосується почуттів і ставлень, сприймається людиною через слова, 38% – через інтонацію, 55% – через «мову тіла» [6, с. 16]. За спостереженнями Л. Гаврильчик, педагог, який сам не любить свою справу й не вдосконалюється в ній, неспроможний умотивувати до активного навчання, оскільки його слова будуть суперечити власним учинкам, голосу, жестам і т. ін. Учень, інтуїтивно відчуючи таке протиріччя між вербальним і невербальним змістом, між переконанням і ставленням, не надасть словам належної уваги. Зовнішні стимули в цьому разі не матимуть відповідної сили, і вплив на внутрішні уподобання також буде мінімальним, оскільки не віддана своїй справі особистість не може бути яскравим прикладом для своїх учнів. Дослідниця зазначає, що оптимальним для музиканта є виховання такого настрою, коли «мотивом і метою діяльності є сама ця діяльність, рух, процес творення чи виконання твору», коли музика є «джерелом чистого задоволення й щастя» [6, с. 17–18].

На думку Е. Волювач, для підтримання навчальної мотивації інструментального навчання вчителям і батькам потрібно впливати на ті складники, від яких більшою мірою залежить мотивація: інтерес до інформації, що лежить в основі пізнавальної активності; упевненість у собі; спрямованість на досягнення успіху й віра в можливість позитивного результату своєї діяльності; інтерес до людей, які організують процес навчання; потреба й можливість самовираження; прийняття й схвалення значущими людьми; актуалізація творчої позиції; усвідомлення значимості для себе й для інших; потреба в соціальному визнанні; наявність позитивного досвіду й відсутність тривожності й страху; усвідомлення цінності музичної освіти [5].

Дослідниця вважає, що в арсеналі прийомів діяльності педагога повинне бути врахування вікових особливостей школярів; створення ситуацій успіху; формування адекватної самооцінки учнів; вибір дії відповідно до можливостей учня; використання проблемних ситуацій і дискусій; створення атмосфери взаєморозуміння й співпраці; емоційна мова вчителя; нестандартна форма проведення

уроків; використання пізнавальних і дидактичних матеріалів, ігрових технологій.

Методи формування мотивації навчання скрипаля-початківця, на нашу думку, можна умовно поділити на такі групи: пізнавально-інформаційні, організаційно-технічні, колективно-творчі, вербально-перцептивні, регулятивно-навіювальні.

Однією з головних умов високої мотивації навчання є розвиток прагнення до пізнання. Цьому сприяє використання *когнітивно-інформаційних* методів: створення ситуації новизни, інтересу до навчальної інформації; відбір відповідної віку й інтересам дитини інформації; використання яскраво оформлених систематизованих пізнавальних і дидактичних матеріалів, опора на художньо-образне мислення й освоєння музичної мови в процесі музикування. Для дитини дошкільного та молодшого шкільного віку характерним є наочно-образне мислення, тому опора на художні образи під час вивчення репертуару й освоєння певних навичок є природною й більше зацікавлює учня. Також підтримці мотивації навчання сприяє освоєння інформації в процесі практичної діяльності, тобто освоєння учнем музичної мови має відбуватися в процесі музикування.

До *організаційно-технічних* методів формування мотивації, на нашу думку, слід віднести ретельне планування занять (чітке уявлення мети та конкретних цілей заняття з урахуванням перспективності подальшого розвитку скрипаля); використання ігрових технологій, нестандартних форм проведення уроків; використання позакласних форм роботи, підтримання контакту з батьками; забезпечення зручності та відповідного рівня учнівського інструменту. Нестандартні форми проведення занять спонукають вчителя вийти за межі шаблону в побудові методичної структури уроку. До таких форм можна віднести урок-театр, урок-подорож, урок-концерт, урок-екскурсію, урок-змагання, урок-гру, урок-зустріч і т. д. Такі форми дозволяють створити умови для психологічної розрядки в навчанні, влаштувати свято для учнів, підвищити мотивацію до занять, хоча з них неможливо побудувати весь процес навчання. Ігрові технології дозволяють змістити акцент із вивчення певного матеріалу на освоєння та виконання правил гри. При цьому основний матеріал засвоюється «сам собою», перетворюючись у свідомості учня з мети заняття на засіб проведення гри. Таким чином знімається психологічна напруженість уроку, активніше задіюються механізми підсвідомості, підвищується зацікавленість дитини, зростає мотивація до навчання.

Великий вплив на мотивацію навчання має соціальне середовище, у якому зростає дитина, тому вчителю необхідно приділяти увагу контактам із батьками, пояснювати певні завдання їх співпраці з дитиною. Цікавим у цьому плані є досвід

С. Мільтоняна, який створив сімейне об'єднання в м. Тверь, що організовувало розвиваюче середовище для дітей. Батьки разом із дітьми відвідували концерти, влаштовували зустрічі з цікавими людьми, організовували походи, змагання й т. д.

Зростання мотивації до інструментального навчання можна забезпечити також *колективно-творчими* методами. Колектив має великий вплив на мотиваційну сферу дитини, тому доречним є використання самоорганізації колективу (виконання кожним своєї ланки під час виконання репертуару), елементів змагання, створення проблемних ситуацій і т. д. Ефективним фактором мотивації навчання є також стимулювання творчої ініціативи учня в різних формах діяльності (складання музики, імпровізація, підбір на слух і т. д.). Творчість може проявлятися також через використання руху для вираження образних і звуковисотних уявлень, елементів ритміки під час освоєння ритмічних понять.

До *вербально-перцептивних* ми відносимо методи, що характеризують вплив на учня через особливості мовленнєвого наповнення занять і задіяння підсвідомої перцептивної ідентифікації з учителем через його манери, пози й т. д. Від особистості вчителя, його педагогічного артистизму, емоційності мовлення, логічності викладення матеріалу залежить ставлення учня як до процесу навчання, так і до предмета, який викладається. При цьому важливим є усвідомлене використання елементів впливу «другого плану»: жестів, міміки, ритму мови, інтонації й т. д. Оскільки інструментальне навчання є переважно індивідуальним за формою, у вчителя з'являється можливість пошуку оптимального стилю взаємодії з конкретним учнем, що, на нашу думку, також сприяє мотивації до навчання.

Регулятивно-навіювальні методи містять прийоми створення та регуляції відповідного психологічного самопочуття учня. До них, на нашу думку, належать такі: формування позитивного ставлення до занять, створення атмосфери довіри, взаєморозуміння й співпраці; створення ситуації успіху, навіювання учневі впевненості у власних здібностях; стимулювання самолюбства учня для активізації робочого тону; створення ситуації прийняття й схвалення значущими людьми; використання переважно позитивного підкріплення в процесі навчальної діяльності, пластичність оцінювання; формування та розвиток навичок самовизначеного учіння.

У проблемі мотивації навчання умовно виділяються дві області: мотивація навчання й мотивація учіння. Навчання – це «доцільно організована, методично правильно побудована й змістовно насичена цілеспрямована діяльність суб'єктів і об'єктів педагогічного процесу, спрямована насамперед на свідоме, міцне й глибоке опанування

системи знань, навичок і вмінь, виховання, розвиток і формування певної сукупності морально-психічних, професійних і громадянських якостей, необхідних у процесі життєдіяльності». Учіння – «система навчально-пізнавальної діяльності учня, спрямованої на сприймання, осмислення, засвоєння, оволодіння, відтворення й застосування знань, навичок і вмінь» [3, с. 724–725]. Учіння може бути організованим і стихійним; цілеспрямованим, довільним (нецілеспрямованим) і мимовільним [14, с. 293]. На думку К. Патяєвої, є три типи ситуацій учіння: задане (вимушене учіння), стихійне (природне) і самовизначене учіння (його можна назвати усвідомленим).

Заданий тип учіння – найпоширеніший у сучасній школі. Задана дія – це дія, що прямо направляє іншими особами (накази, інструкції, указівки і т. п.). Учень має широкий спектр ставлення до цих дій: позитивне, байдуже й негативне. Останнє найчастіше проявляється в ситуації необхідності діяти з примусу осіб, які мають владні повноваження (влада – «можливість впливати на задоволення життєво важливих потреб та інтересів»), що можуть бути неявними чи проявлятися відкрито. Задане учіння має таку структуру мотивування: влада вчителя над учнем; система заборон, що обмежують поведінку; послідовність конкретних цілей, які безперервно задаються; система оцінок (нагороди й покарання). К. Патяєва виділяє як допоміжні такі компоненти: додаткові обіцянки загорз і нагород (апеляція до влади третіх осіб), збудження інтересу до навчання (цікаві факти, завдання, форми роботи), що не завжди викорис-

товується.

У такого типу навчання є свої позитивні аспекти: досить стабільні академічні результати, поступове привчання дитини до цілеспрямованої дії й досягнення поставлених цілей, поступового формування досвіду постановки приватної мети всередині заданої глобальної, можливість перейти захопленість предметом від свого вчителя (якщо така є). Головним масовим результатом такого типу навчання є особистість, не навчена самостійно визначати напрямок своєї діяльності й не здатна брати на себе відповідальність за свої вчинки. Крім того, властивий такому типу навчання стан мотиваційного конфлікту призводить до зростання загального емоційного напруження й масової втрати інтересу до навчання [14, с. 30].

Стихійне (природне) вчення має такі мотиви дій: імпульсивні (викликані якимось стимулом) і дії, опосередковані свідомим бажанням. Приклад останніх – учення, викликане інтересом і природною допитливістю. Позитивним у цьому типі навчання є легкість комунікації, позитивний емоційний настрій. Однак такий тип учіння «не вчить долати труднощі й досягати поставлених цілей» і, як правило, показує гірший рівень академічної успішності (виняток – класи за інтересами, де відібрані діти, «інтерес яких уже якимось чином сформувався»).

У питанні мотивації шкільних занять початкового етапу в арсеналі викладача має бути багато різних засобів залучення мотивації стихійної (мотивації бажання), оскільки мотивація «заданого» вчення й так створюється самим відвідуван-

Таблиця 1

Пізнавально-інформаційні	Організаційно-технічні	Колективно-творчі	Вербально-перцептивні	Регулятивно-навіювальні
Опора на художньо-образне мислення	Ретельне планування занять, чітке уявлення мети на певному етапі розвитку та конкретних цілей поточного заняття	Використання елементів змагання, самоорганізації колективу (виконання кожним своєї ланки у репертуарі)	Використання педагогічного артистизму, емоційність викладення матеріалу	Формування позитивного ставлення до занять, створення атмосфери довіри, взаєморозуміння й співпраці
Створення ситуації новизни, інтересу до навчальної інформації	Використання ігрових технологій і нестандартних форм проведення уроків	Використання проблемних ситуацій, дискусій	Використання оптимального для конкретної групи учнів стилю педагогічної діяльності	Створення ситуації успіху, прийняття й схвалення значущими людьми; навіювання учневі впевненості у власних здібностях
Використання яскраво та доступно оформлених пізнавальних і дидактичних матеріалів	Використання позакласних форм роботи, підтримання контакту з батьками	Стимулювання творчої ініціативи учня в різних формах діяльності (складання музики, імпровізація, підбір на слух і т. д.)	Усвідомлене використання елементів впливу «другого плану»: жестів, міміки, ритму мовлення, інтонації й т. д.	Формування та розвиток навичок самовизначеного учіння
Надання та освоєння теоретичної музичної інформації в процесі практичної діяльності	Забезпечення зручності та відповідного рівня учнівського інструменту	Використання елементів ритміки освоєння ритмічних, понять, руху – звуковисотних і образних уявлень		Використання переважно позитивного підкріплення в процесі навчальної діяльності; пластичність оцінювання.

ням шкільних уроків. У домашній же роботі без формування мотивації самовизначення складно очікувати гарних результатів і високого рівня інтенсивності навчання в цілому.

Самовизначення – результат внутрішнього діалогу, у результаті якого людина самостійно визначає свою дію й установлює її межу. Цей феномен пов'язаний із мовним розвитком і вихованням дитини, що поступово вдосконалюється, проходячи шлях від повної залежності від зовнішніх стимулів, побудови діалогу з іншою людиною до виникнення внутрішнього діалогу, що дозволяє приймати рішення самостійно. Головним у феномені самовизначення є наявність у людини так званої «свобідної волі», феномена, що принципово відрізняє мотиваційну сферу людини від тварини: «усвідомлення людиною будь-якого спонукання (прагнення) виводить її з безпосередньої влади цього спонукання» [14, с. 293–294]. Людина має можливість усвідомити свої бажання й вибрати один із трьох варіантів дій: одразу задовольнити бажання; відкласти його задоволення на більш пізній термін або відмовитися від бажання, діючи відповідно до мети не близької, а більш далекої, але важливішої. Для людини здатність до самовизначення складається з уміння усвідомлювати свої почуття, бажання й спонукання; уміння приймати рішення в ситуації конфлікту мотивів; уміння формулювати свою позицію й відстоювати її; уміння діяти довільно й цілеспрямовано. Автор пропонує для формування самовизначення йти тим самим шляхом розвитку, який характерний і для інших вищих функцій: від «спільного визначення («акту самовизначення, розділеного з дорослим») до поступового формування самостійності в прийнятті усвідомленого рішення». Спільне прийняття рішень зберігається в тих питаннях, які перевищують можливості правильного розуміння дитиною ситуації, головною умовою при цьому виступає «осмисленість позиції дорослого й право дитини дійсно брати участь в ухваленні рішення» [14, с. 306–309].

Висновки. Таким чином, формування мотивації є одним із чинників інтенсифікації навчання гри на скрипці. Мотивація навчання початкового етапу гри на скрипці зростає за дотримання таких умов:

- наявність інтересу до інформації, яка лежить в основі пізнавальної активності (позитивне ставлення до музики), до людей, які організують процес навчання;
- формування та розвиток художньої свідомості учня (уяви, натхнення, інтуїції, емоційної культури, художнього смаку) як підґрунтя для його виконавського розвитку;
- розвиток музично-сенсорних здібностей у процесі різних видів музичної діяльності, створення можливостей для творчого самовираження;

- отримання позитивного досвіду виконавської діяльності, уникання тривожності й страху;
- задоволення потреби в соціальному визнанні, спрямованість на досягнення успіху;
- усвідомлення цінності музичної освіти, усвідомлення значимості навчання для себе й для інших;
- постійне самовдосконалення педагога в професійній діяльності.

Методи формування мотивації навчання скрипаля-початківця можна умовно поділити на такі групи: пізнавально-інформаційні, організаційно-технічні, колективно-творчі, вербально-перцептивні, регулятивно-навіювальні (табл. 1).

Перспективами подальших наукових розвідок має бути експериментальна перевірка дієвості описаних вище методів формування мотивації навчання і їх впливу на інтенсифікацію навчання скрипалів-початківців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барна О. Мотивація навчання інформатики в учнів 7–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 /; наук. керівник Н. Морзе; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 20 с.
2. Береза А. Формування мотивації на початковому етапі навчання гри на музичному інструменті. Молодь і ринок. 2010. № 5. С. 77–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_5_18.
3. Варій М. Загальна психологія: навчальний посібник. К.: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-113.html>.
4. Війчук Т., Роман Л. Шляхи формування навчальної мотивації учнів на уроках математики. Молодь і ринок. № 11 (94). Дорогобицький ДПУ, 2012. С. 90–93.
5. Волювач Е. Формирование мотивации обучения младших школьников в классе фортепиано: дис. ... канд. пед. наук. Краснодар, 2005. 174 с. Локальная сеть СОУНБ им. Белинского, зал ЭИ. Библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. URL: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-motivatsii-obucheniya-mladshikh-shkolnikov-v-klasse-fortepiano#ixzz5Li4i9jsV>.
6. Гаврильчик Л. Навчання як процес міжособистісного спілкування: педагогіко-психологічні основи мотивації. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. Вип. 9 (14). С. 15–20.
7. Гинзбург Г. Статті. Воспоминания. Материалы / Сост. М. Яковлев. М., Сов. композитор, 1984. 288 с.
8. Докучина Т. Мотивація навчання як запорука стимулювання учнів до досягнення успіху. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2011. Вип. 8. С. 32–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpoo_2011_8_7.
9. Завалко К. Дитяча скрипкова педагогіка: інноваційний підхід. Видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2011. 324 с.

10. Занюк С. Теория и практика мотивирования. Мотивационный тренинг. К.: Ника-центр, 2001. 352 с.
11. Ильин Е. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2002. 521 с.
12. Ильин Е. Эмоции и чувства. СПб.: Питер, 2001. 752 с.
13. Леонтьев А. Потребности, мотивы и эмоции. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. 575 с.
14. Патяева Е. Мотивация учения: учение заданное, стихийное и самоопределяемое учение. Современная психология мотивации / под ред. Д. Леонтьева. М.: Смысл, 2002. С. 289–313.
15. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
16. Skinner Burrhus Frederic. The School of the Future. Recent Issues in the Analysis of Behavior, 1989.
17. Сузуки Ш. Возвращение с любовью. Классический подход к воспитанию талантов. М.: Попурри, 2005. 192 с.